

هفتمین همایش ملی بنیاد علمی قانون یار

همایش پژوهش های علمی علوم اسلامی و انسانی در عصر نوین

بنیاد علمی قانون یار - آموزش و پرورش استان کرمانشاه - واحد پژوهش سپاه پاسداران (با همکاری و حمایت معنوی دانشگاه رازی، دانشگاه آزاد، دانشگاه فرهنگیان، دانشگاه پیام نور کرمانشاه، دانشگاه علمی و کاربردی، جهاد دانشگاهی واحد کرمانشاه، دانشگاه صنعتی کرمانشاه، بنیاد شهید و سازمان ارشاد و
سرمدبیر علمی و مسئول برگزاری همایش: دکتر بهنام اسدی (نماینده مقالات در پایگاه های ملی و بین المللی)
تاریخ برگزاری همایش: ۸ اسفندماه ۱۴۰۳ شماره مقاله: ۲۸/۲۸۷۶۹ رده بندی کنگره: ب ۵۶/۲۲۲۶

بررسی نقش معلم در تربیت دینی دانش آموزان دوره ابتدایی

گوهر لطفی^۱ مریم شکری

اداره آموزش و پرورش ناحیه ۲ کرمانشاه

چکیده

نقش معلم در تربیت دانش آموزان بر هیچ کس پوشیده نیست ارتباط نزدیک بین معلم و دانش آموز و نفوذی که معلم بر دانش آموز دارد نقش مهمی در علامت روانی و فکری آنها می کند و به شیوه های گوناگون مثل تقلید الگو سازی و گاهی اوقات همانند سازی بروزی می کند. مفهوم تربیت دینی صرفا به معنی آموزش مفاهیم دینی نیست، بلکه از جامعیت بالایی برخوردار است و تمامی ابعاد انسان را در بر می گیرد. هدف این پژوهش بررسی نقش معلم در تربیت دینی دانش آموزان دوره ابتدایی است، که روش آن توصیفی می باشد نتایج پژوهش نشان می دهد که معلمان نقش تاثیر گذار و انکار ناپذیر در تربیت دینی دانش آموزان دارند. رابطه دانش آموز با معلم یک رابطه باطنی و معنوی است و تنها معلومات و مهارت معلم نیست که بر او تاثیر دارد، بلکه تمام صفات، خلقیات، حالات نفسانی و رفتار ظاهری او به شاگردان منتقل می شود.

واژگان کلیدی: معلم، تربیت دینی، دانش آموز

مقدمه

معلم می تواند نسبت به سایر عوامل تاثیر گذار در تربیت دینی دانش آموز، نقش برجسته ای رو ایفا کند و از طریق ایجاد درک و شعور دینی در دانش آموزان، الگو دهی رفتاری به آنان، ایمان آفرینی، به کارگیری اصول آموزش مفاهیم دینی و شیوه ی مناسب در بیان این آموزه ها، دانش آموزان را در راستای تربیت دینی هدایت کند چرا که معلم فقط یک آموزگار نیست بلکه مهم تر از آن یک مربی و یک الگوی با نفوذ است. و تربیت به معنی ایجاد تغییرات مطلوب در انسان و به عبارتی مهمتر، پروراندن قوای جسمی و روحی در انسان برای وصول به کمال مطلوب و انتقال طرز تفکر و احساس و عمل یک جامعه به آیندگان می باشد. که یکی از انواع مهم آن تربیت دینی است و از آنجایی که در این فرآیند معلم، بیشترین نقش را ایفا می کند ضرورت دانسته شد در این مقاله به بررسی نقش و جایگاه وی در تربیت دینی بپردازیم. به طور کلی در تربیت دینی کودکان دو عامل خانواده و مدرسه نقش برجسته تری نسبت به سایر عوامل دارند و در واقع این دو عامل هستند که شخصیت افراد را شکل می دهند و بعد از خانواده، معلم و مدرسه بیشترین تاثیر را بر دانش آموزان می گذارند و معلم به عنوان یک الگو تمام حرکات رفتاری و گفتاری او بر دانش آموزان تاثیر دارد.

پیشینه نقش معلم در تربیت دینی دانش آموزیک موضوع گسترده و چند وجهی است که در طول زمان و فرهنگ های مختلف تحولات زیادی را تجربه کرده است. قرآن به عنوان کتاب مقدس مسلمانان، اصول و قواعدی را برای تربیت دینی و رشد اخلاقی انسانها ارائه می دهد و روایات زیادی از پیامبران و امامان در این مورد بیان شده است، همچنین می توان این تاریخچه را به چند دوره اصلی تقسیم کرد:

۱- دوران باستان و قرون وسطی ۲- دوران رنسانس و اصلاحات دینی ۳- دوران مدرن ۴- دوران معاصر

در ایران، نقش معلم در تربیت دینی دانش آموزان نیز تحولات زیادی را تجربه کرده است. از مکتب خانه ها و مدارس دینی سنتی تا مدارس مدرن امروزی، معلمان همواره نقش مهمی در انتقال ارزش های دینی و اخلاقی به نسل های جوان داشته اند. معلم با آگاهی از کیفیت عملکرد خود در جریان تدریس قادر خواهد بود، به اصلاح شیوه ها و روش های آموزش و در نتیجه افزایش کیفیت تدریس خود بپردازد.

بتواند استعداد های نهفته اش را در تمام ابعاد وجود، به طور هماهنگ پرورش داده، شکوفا سازد و به تدریج به سوی هدف و کمال مطلوب حرکت کند (امینی اسلام و تعلیم و تربیت ۱۳۸۶)

دین مجموعه ای از آموزه های نظری درباره جهان و انسان و آفریدگار این دو و هنجارهای اخلاقی و دستورهای عملی مبتنی بر آن آموزه ها با سه هدف اعتقاد، تخلق و عمل است. (بهشتی اسلام و تربیت کودکان، ۱۳۹۲)

تربیت دینی به معنای فراهم کردن زمینه فراگیری و به کار بستن اصول منطقی و فلسفی است، به گونه ای که در نتیجه آن مربی بتواند مسائل دینی را درک کند و اعتقاداتش به باورهای دینی و عملش به دستورهای آن از روی آگاهی باشد. (فهیمی، روش عادت دینی از منظر آموزه های اسلامی)

بخش دوم: هدف تربیت دینی

هدف تربیت دینی، پرورش انسان هایی است که دین را به عنوان یک راهنما جامع و کامل در زندگی خود بپذیرند و با عمل به آن، به سعادت دنیوی و اخروی دست یابند. از نظر حضرت علی (ع) هدف تربیت دینی، تربیت موحدان به توحید ضروری است، موحدانی که نه تنها به صورت عقلانی، یگانگی خداوند خالق را پذیرفته باشند، بلکه دخالت او را نیز در جهان طبیعی و عالم انسانی باور و حضور مؤثر و فراگیر او را در متن هستی (به ویژه در متن حیات انسانی) با تمام وجود احساس کنند و بر اساس ایمان به «در محضر حق بودن» تقوا پیشه سازند. تربیت دینی علوی در صدد این است که حضور همیشگی و همه جا حق را در ذهن و دل متری تثبیت کند. این همان ایمان و حق یقین است. این حق یقین بالاترین مرحله شناخت به شمار می رود که عشق به معشوق سبب رسیدن به این نوع شناخت می شود. وقتی متری به این شناخت و احساس دست یافت، در عمل نیز پیوسته مطیع و فرمانبردار خداوند خواهد بود در حقیقت برای رسیدن به هدف اصلی که توحید حضوری است، سه هدف میانی وجود دارد که بیان آن بر اساس طبقه بندی متخصصان تعلیم و تربیت به این صورت است: ۱- حیطه شناختی: شناخت خداوند و اعتقاد به اینکه او یگانه وجود مستقل است و انسان موجودی ربطی و فقیر بالذات و همواره در محضر اوست. ۲- حیطه عاطفی: برانگیختن احساسات و هیجانات متری و ایجاد وابستگی و عشق به خداوند ۳- حیطه حسی -

حرکتی: تهید در برابر دستورات الهی و تنظیم رفتار بر اساس آن دستورها. (ابوطالبی تربیت دینی از دیدگاه امام علی ۱۳۸۶)

بخش سوم: نقش الگویی معلم

معلم با توجه نفوذ معنوی، قلب و اندیشه و رفتار دانش آموز را تسخیر می نماید. تمام رفتار معلم از کوچکترین حرکات و اشارات او تا نحوی گفتار و عملش ممکن است توسط دانش آموزان تقلید شود. دانش آموز معلم را الگو و سرمشق اخلاق و رفتار خویش قرار می دهد. زیرا شاگرد معلم را سر آمد افراد و بالاترین شخصیت ها می داند، پس سعی می کند کمالات و شخصیت او را در خویش تجلی دهد و همان راه را برود که او رفته است شاگرد آنچه را که معلمش خوب بداند، او نیز او را خوب و پسندیده می انگارد. او معلم را محور تمام ارزش های انسانی، اجتماعی می داند و بنابراین حتی گاه ضد ارزشهای وجود معلم را نیز ممکن است ارزش پندارد. در این موقع ممکن است دانش آموز دچار تعارض و تردید گردد زیرا بین آنچه که قبلاً والدین آموخته و آنچه هم اکنون می بیند، اختلاف است. او نمی خواهد بپذیرد که معلمش ممکن است اشتباه کند در این صورت ممکن است نسبت به ارزشهایی که آموخته بی اعتماد گردد و یا سرگردانی و تعارض در او باقی بماند. با توجه به آن چه گفته شد وظیفه معلم در امر تدریس و آموزش محدود نمی شود بلکه معلم مسئول تربیت روح و روان و عقل و فکر شاگردانش است. او شخصیت و رفتار دانش آموز را شکل می دهد و تثبیت می نماید. بنابراین قبل از هر چیز شخصیت و رفتار خود معلم باید ساخته شده باشد. نقاط ضعف و قوت شخصیت معلم از حد وجود او فراتر می رود. بلکه تمام این قوت و ضعفها در آئینه پاک روح دانش آموزانش منعکس می شود.

پس اگر معلم دارای صداقت، گذشت، بزرگواری، انسان دوستی و غیره باشد. این صفات را به متعلمان منتقل می کند و اگر خود دچار خصوصیات ناپسند اخلاقی باشد، هر چند هم در باب فضایل سخن بگوید، نقاط ضعف او اثر منفی خود را باقی می گذارد. پس معلم باید عالم عامل باشد. (موسوی و همکاران نقش معلم در تربیت اخلاقی جامعه ۱۳۹۴)

بخش چهارم: اهمیت به معلم از دیدگاه اسلام

اهمیت معلم در اسلام، بیانگر نقش و کاربرد او در جامعه است. اگر نقش معلم حیاتی نبود اسلام تا این حد به او بها نمی داد. در اسلام معلم چنان ارزش و جایگاهی دارد که خداوند در نخستین آیات نازل شده بر پیامبر (ص)، خودش را معلم معرفی می کند: بخوان به نام پروردگارت که جهانیان را آفرید. انسان را از خون بسته سرشت، بخوان! و پروردگارت کریم ترین است، همان که آموخت با قلم، آموخت به انسان آنچه را که نمی دانست. (علق ۵-۱).

آیه ۹۶ سوره عصر: در این آیه، انسانها به عمل صالح و آموزش معرفت دعوت می شوند. معلمان باید در ابزار دانسته دها و عمل به آن ها کوشا باشند.

آیه ۲۹ سوره انبیاء: در این آیه به پیامبران به عنوان معلمین بزرگ اشاره شده و یاد آوری می شود که آن ها با وحی از سوی خداوند، قوانین و تعالیم الهی را به مردم منتقل می کنند.

پیامبر (ص) در روایتی فرمودند «همانا خدا و فرشتگان، حتی مورچه در لانه اش و ماهیان در دریا بر کسی که نیکی ها را به مردم می آموزد، درود می فرستند» (محمّدی ری شهری، میزان الحکمه ۱۳۶۸) در روایاتی دیگر فرموده اند: «خداوند به حضرت موسی وحی نمود: ای موسی نیکی را بیاموزو آن را به دیگران یاد بده، زیرا من قبر معلمان و متعلمان نیکی را نورانی می کنم تا احساس ترس نکنند». نیز از ایشان می خوانیم: «یا می خواهید بهترین ها را به شما معرفی کنم؟ خدا بهترین بهترین هاست، و من بهترین فرزندان آدم و بهترین شما بعد از من کسی است که علم را بیاموزد و سپس آن را نشر دهد» هم چنین فرمودند: علما وارث پیامبرانند، زیرا پیامبران دینا و درهمی به ارث نگذاشتند، ولی ارث آنها علم بود و هر که از آن برگرفت، بهره فراوانی برده است». همچنین پیامبر (ص) وقتی نمایندگان خود را به نام حاکم به شهرهای تازه مسلمان شده می فرستاد، به آنان دستور می داد به تربیت دینی مردم همت گمارند.

نقش معلم در تربیت دینی از اهمیت ویژه ای برخوردار است. معلمان نه تنها به آموزش های علمی می پردازند، بلکه نقش اساسی در شکل گیری شخصیت دینی و اخلاقی دانش آموزان دارند. در زیر به برخی از جنبه های نقش معلم در تربیت دینی اشاره می شود:

معلم‌ان وظیفه دارند تعالیم دینی را به شیوه‌های صحیح و مؤثر انتقال دهند این شامل آموزش قرآن، احادیث، تاریخ اسلام و اصول دین است. توانایی معلم در بیان این مفاهیم به صورت جذاب و قابل فهم برای دانش آموزان، به درک عمیق تر آنها منتهی خواهد شد.

معلم باید خود الگوی رفتار اخلاقی و دینی باشد. شخصیت و رفتار معلم تاثیر عمیقی بر دانش آموزان دارد. از این رو، معلم به عنوان یک الگو باید توانایی نشان دادن ارزش های اسلامی و اخلاقی را داشته باشد.

معلم‌ان باید دانش آموزان را به تفکر انتقادی و بررسی موضوعات دینی تشویق کنند. این امر به دانش آموزان کمک می‌کند تا باورهای خود را بر اساس شناخت و آگاهی شکل دهند و نه صرف تقلید از دیگران.

معلم با آموزش روش های عبادی و ارتباط صحیح با خداوند، مانند نماز، دعا و روزه، می تواند به تقویت ایمان، دانش، آموختن کمک کند.

۵- تربیت اجتماعی و تشویق به عمل صالح

معلم باید آموزش دهد که چگونه در جامعه اسلامی به عنوان یک فرد مؤمن و اخلاقی زندگی کند و دانش آموزان را به کارهای نیک و خیر خواهی تشویق کند. این کار می تواند از طریق برنامه های اجتماعی، فعالیت های خیریه، یا تشویق به مشارکت در فعالیت های مذهبی صورت گیرد.

بخش ششم: روش های تربیت دینی در دوره ابتدایی

قصه گویی: استفاده از داستانهای قرآنی و دینی برای آموزش مفاهیم و ارزش ها.

بازی: استفاده از بازی های آموزشی برای یادگیری مفاهیم دینی به صورت سرگرم کننده.

سرود: خواندن سوره های مذهبی برای ایجاد حس شادی و نشاط و آموزش مفاهیم دینی.

مشاهده: دعوت از افراد مذهبی برای سخنرانی و ارائه الگو های مناسب.

بحث و گفت گو: ایجاد فضایی برای بحث و گفتگو در باره سوالات و دغدغه های دانش آموزان.

نتیجه گیری

تربیت دینی یکی از ارکان آموزش و پرورش است. با توجه به این یافته ها، مسئولیت معلمان در تربیت دینی و سعی در ارائه یک نمونه و الگوی اخلاقی متناسب با یک جامعه اسلامی و پرورش اخلاقی دانش آموزان که سرمایه اصلی این مملکت به شمار می آیند، سنگین تر می شود. معلم به علت نگرش مثبت دانش آموزان به وی و اینکه بیشتر دانش آموزان او را شایسته الگو برداری می دانند باید از این امر اطلاع داشته و سعی کند نتایج حاصل از این پژوهش را در رفتار و منش خود منعکس کند. نقش معلم در تربیت دینی دانش آموزان امری انکار ناپذیر است. در نهایت معلمان با ایفای نقش های متنوع خود در تربیت دینی، نه تنها دانش آموزان را با مفاهیم اسلامی آشنا می کنند، بلکه به توسعه شخصیت دینی و اخلاقی آنها کمک می نمایند. این امر نه تنها برای فرد بلکه برای جامعه نیز مفید خواهد بود، زیرا نسل های تربیت شده با ارزش های دینی و اخلاقی، پایه گذاران آینده ای بهتر هستند.

منابع و مأخذ

۱. قرآن کریم

۲. اسدی گرمارودی، اسد الله و همکاران، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۳)

۳. امینی، اسلام و تعلیم و تربیت، (۱۳۸۶)

۴. ابو طالبی، تربیت دینی از دیدگاه امام علی، (۱۳۸۶)

۵. بازدار، مرتضی و همکاران، نقش معلمان در تربیت فرهنگی و اجتماعی دانش آموزان (۱۳۹۴)

۶. بهشتی، اسلام و تربیت کودکان (۱۳۹۲)

۷. فرهادی، فاطمه، نقش مدارس در تربیت دینی و هویت ملی دانش آموزان

۸. فهیمی، روش عادت دینی از منظر آموزه های اسلامی

۹. محمدی ری شهری، میزان الحکمه، (۱۳۶۸)

۱۰. موسوی و همکاران، نقش معلم در تربیت اخلاقی جامعه (۱۳۹۴)

۱۱. مظاهری، حسین، نقش معلم در جامعه، (۱۳۷۹)

لوگو سازمان ها و نهادهای علمی، سیاسی و دولتی حامی معنوی هفتمین همایش ملی بیژوهترها علمی علوم اسلامی و انسانی در عصر نوین

اکانت ایتا و ایمیل رسمی همایش جهت ارسال مقاله
۰۹۱۰۰۶۳۶۰۰۲
Ghanonyar@YAHOO.COM

۱۴۰۳/۱۲/۰۸
دانشگاه رازی - سالن همایش دانشکده علوم اجتماعی

 معاونت علمی، فرهنگی و اجتماعی
 نهاد پژوهش علمی و فناوری

جهت همکاری در برگزاری همایش با دبیر اجرایی تماس بگیرید:
خانم دکتر شهلا رضایی ۰۹۱۹۶۷۴۸۶۲۵